

Arbetsmiljö 1980–2020

Arbetsmiljö 1980–2020

Producent SCB, Statistiska centralbyrån
Avdelningen för social statistik och
analys
Solna strandväg 86
171 54 Solna
010-479 50 00

Förfrågningar Anne Danielsen Rackner
010-479 42 66
ulfsilc@scb.se

Du får kopiera och på annat sätt mångfaldiga innehållet.
Vi vill dock att du uppger källa på följande sätt:
Källa: SCB, Arbetsmiljö 1980–2020. Levnadsförhållanden 2021:3

ISSN: 1654-1707(Online)
URN:NBN:SE:SCB-2021-LEBR2103_pdf

Denna publikation finns enbart i elektronisk form på www.scb.se
This publication is only available in electronic form on www.scb.se

Inledning

SCB:s Undersökningar av levnadsförhållanden (ULF) är en intervjuundersökning som har gjorts årligen i över 40 år. Undersökningen är uppbyggd kring ett antal områden som har betydelse för människors levnadsförhållanden, som till exempel sysselsättning, ekonomi, fritid och hälsa. År 2020 ingick frågor om arbetsmiljö i undersökningen och syftet med denna rapport är att ge en kortfattad redovisning av resultat från dessa frågor. I rapporten har vi valt att titta på hur personer i arbetaryrken, tjänstemannaryrken samt företagare har svarat på frågor om sin arbetsmiljö. För vissa av frågorna finns tidsserier med start på 1980-talet.

Till rapporten hör en tabellbilaga som finns tillgänglig i anslutning till rapporten på SCB:s webbplats (www.scb.se/ulf). Tabellbilagan innehåller samtliga frågor om arbetsmiljö som ställdes i undersökningen 2020, med ytterligare redovisningsgrupper utöver de som tas upp i rapporten.

Om arbetare, tjänstemän och företagare i ULF

I Undersökningarna av levnadsförhållanden får intervjupersonerna svara på en fråga om vad man har för huvudsaklig sysselsättning – om man arbetar, studerar, är arbetslös, pensionerad eller något annat. I 2020 års undersökning hade 62 procent av befolkningen i åldern 16–74 år, motsvarande cirka 4,6 miljoner personer, arbete som huvudsaklig sysselsättning. Det är denna grupp rapporten handlar om.

De som har arbete som huvudsaklig sysselsättning får en fråga om de är anställda eller företagare. Ungefär nio av tio är anställda och en av tio är företagare. De som är anställda kan sedan delas in i arbetare och tjänstemän baserat på vilket yrke de arbetar i. Med arbetaryrken avses yrken som normalt är organiserade inom LO, medan övriga klassificeras som tjänstemannaryrken. Exempel på yrken som klassificeras som arbetaryrke är lagerpersonal, kock, butikssäljare, barnskötare, undersköterska, snickare och fordonsmekaniker. Exempel på yrken som klassificeras som tjänstemannaryrke är läkare, sjuksköterska, lärare, ingenjör, sekreterare och personer i chefsyrken.¹ Enligt denna indelning har ungefär en tredjedel av de anställda ett arbetaryrke och två tredjedelar har ett tjänstemannaryrke.

¹ Mer information om redovisning av arbetar- och tjänstemannaryrken enligt Socioekonomisk indelning (SEI) finns på SCB:s webbplats (www.scb.se) under klassifikationer och standarder.

Arbetsmiljön bland arbetare och tjänstemän

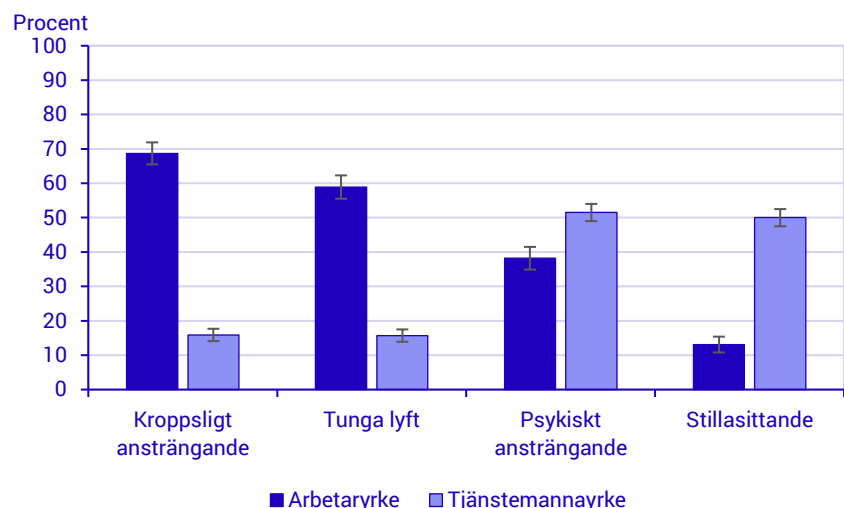
Resultat från 2020 års Undersökningar av levnadsförhållanden visar att de allra flesta anställda, nästan nio av tio, är ganska eller mycket nöjda med sitt nuvarande arbete. Personer i arbetaryrken är ungefär lika nöjda som personer i tjänstemannaryken, skillnader mellan dessa två grupper visar sig istället i andra aspekter av arbetsmiljön. Bland personer i arbetaryrken är det till exempel vanligare att ha ett kroppsligt ansträngande arbete och att utsättas för olika fysiska faktorer i arbetet, som tunga lyft, upprepade och ensidiga rörelser, kraftiga skakningar och buller. Till exempel har 69 procent av dem som har ett arbetaryrke ett kroppsligt ansträngande arbete, jämfört med 16 procent bland dem som har ett tjänstemannaryrke. 59 procent av arbetarna behöver göra tunga lyft i arbetet, jämfört med 16 procent av tjänstemännen.

Bland personer i tjänstemannaryken är det istället vanligare att ha ett psykiskt ansträngande arbete, 52 procent av tjänstemännen har ett sådant arbete jämfört med 38 procent av arbetarna. Det är också en högre andel tjänstemän som har ett stillasittande arbete, 50 jämfört med 13 procent.

Diagram 1

Ett urval av arbetsmiljöindikatorer, fördelat efter arbetar- respektive tjänstemannaryrke. 2020.

Anställda 16–74 år.

Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden.

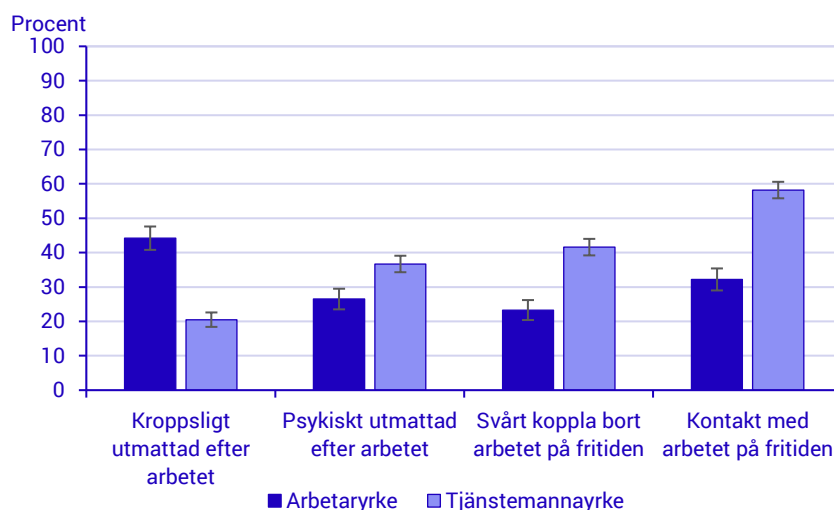
På frågor som handlar om vilket inflytande man har över olika aspekter av sitt arbete är det en högre andel arbetare än tjänstemän som svarar att de saknar inflytande. Till exempel saknar 21 procent av arbetarna inflytande över planeringen av sitt arbete, jämfört med 3 procent av tjänstemännen. Och 15 procent av arbetarna saknar inflytande över sitt eget arbetstempo, jämfört med 5 procent av tjänstemännen.

I undersökningen ingår också frågor som handlar om kopplingen mellan arbetet och livet i övrigt. Även här finns skillnader mellan personer i arbetaryrken och tjänstemannaryrken. Att känna sig fysiskt utmattad efter arbetet är vanligare bland personer i arbetaryrken, medan psykisk utmattning efter arbetet är vanligare bland personer i tjänstemannaryrken. Bland tjänstemännen är det dessutom vanligare att ha svårt att koppla bort arbetet på fritiden, 42 procent av tjänstemännen upplever sådana svårigheter minst en gång i veckan jämfört med 23 procent av arbetarna. Att ha kontakt med arbetet på fritiden är också vanligare bland tjänstemän, 58 jämfört med 32 procent.

Diagram 2

Indikatorer som rör arbete och fritid, fördelat efter arbetar- respektive tjänstemannaryrke. 2020.

Anställda 16–74 år.

Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden.

Vad har hänt sedan förra mätningen?

Frågor om arbetsmiljö ingår endast vissa år i Undersökningarna av levnadsförhållanden. Senaste gången frågorna ställdes var 2016–2017. På det stora hela har det inte hänt så mycket sedan dess, det är till exempel ungefär lika stor andel som har ett psykiskt respektive kroppsligt ansträngande arbete nu som då. En viss förändring har dock uppmätts när det gäller svårigheter att förena arbete och fritid. 2016–2017 hade 24 procent av de anställda minst en gång i veckan svårt att förena arbete med familj och fritid. 2020 hade den andelen minskat till 20 procent och minskningen avser framför allt personer i

tjänstemannayrken. Jämför man olika sektorer framkommer att störst minskning har skett i den statliga sektorn där andelen som upplever svårigheter att förena arbete med familj och fritid gick från 27 till 17 procent. Utifrån hur frågan är ställd går det inte att säga om minskningen har att göra med hemarbete under covid-19-pandemin, men det skulle kunna vara en faktor.

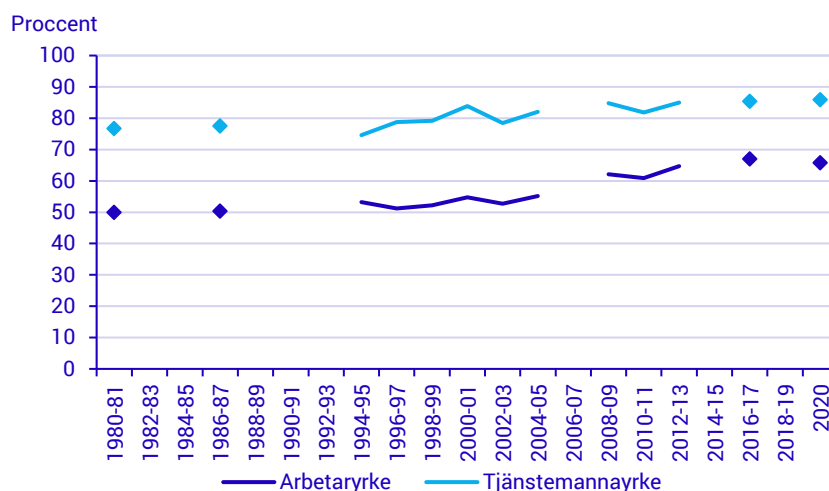
Och vad har hänt på lite längre sikt?

Flera av arbetsmiljöindikatorerna i Undersökningarna av levnadsförhållanden har tidsserier som sträcker sig ända tillbaka till 1980-talet. Här kan vi till exempel se att andelen som tycker att de har stora möjligheter att lära sig nya saker i arbetet har ökat över tid. I början av 1980-talet tyckte 50 procent av dem som hade ett arbetaryrke och 77 procent av dem som hade ett tjänstemannayrke att de hade stora möjligheter att lära sig nya saker i arbetet. År 2020 hade den andelen ökat till 66 procent bland arbetare och 86 procent bland tjänstemän.

Diagram 3

Andel som tycker att de har stora möjligheter att lära sig nya saker i arbetet, fördelat efter arbetar- respektive tjänstemannayrke. 1980–2020.

Anställda 16–74 år.

Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden.

Även när det gäller anställdas inflytande över sin arbetssituation syns en förändring över tid, framför allt gällande inflytande över förläggning av arbetstid. I mitten av 1980-talet saknade 69 procent av arbetarna och 31 procent av tjänstemännen inflytande över förläggningen av sin arbetstid. 2020 hade andelen minskat till 48 procent bland arbetare och 16 procent bland tjänstemän.

Parallellt med de positiva förändringarna ovan visar resultaten även mindre positiva förändringar. Bland personer i arbetaryrken har andelen som upplever sitt arbete som psykiskt ansträngande ökat från 31 procent i början av 1980-talet till 38 procent 2020. Bland tjänstemän har istället andelen som upplever sitt arbete som enformigt ökat, från 7

till 13 procent. Dessutom har utsattheten för hot och våld i arbetet ökat bland både arbetare och tjänstemän. 1982–1983 hade 2 procent av de anställda varit utsatta för hot eller våld i arbetet någon gång under de senaste 12 månaderna. 2020 hade den andelen ökat till 4 procent.

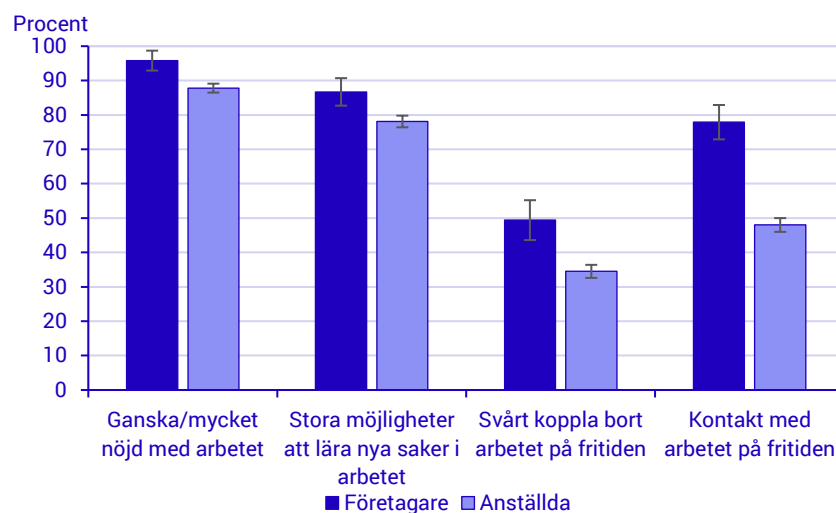
Företagarnas arbetsmiljö

Företagare och anställda ger i många fall likartade svar på frågor om sin arbetsmiljö, men i vissa fall skiljer sig resultaten åt. Till exempel visar 2020 års Undersökningar av levnadsförhållanden att företagare är något nöjdare med sitt arbete än anställda. 96 procent av företagarna är ganska eller mycket nöjda med sitt nuvarande arbete, jämfört med 88 procent av de anställda. Det är också en högre andel företagare än anställda som tycker att de har stora möjligheter att lära sig nya saker i arbetet, 87 jämfört med 78 procent. Å andra sidan är det vanligare att företagare upplever problem som rör kopplingen mellan arbete och fritid. 49 procent av företagarna har varje vecka svårt att koppla bort arbetet på fritiden, jämfört med 35 procent bland anställda. Och 78 procent av företagarna har varje vecka kontakt med arbetet på fritiden, jämfört med 48 procent av de anställda.

Diagram 4

Ett urval av arbetsmiljöindikatorer, fördelat efter företagare och anställda. 2020.

Förvärvsarbetande 16–74 år.

Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden.

Sett till utvecklingen över tid är det framför allt en indikator som visar förändring för företagarna. Liksom för anställda har andelen företagare som tycker att arbetet innebär möjligheter att lära nya saker ökat över tid. I början av 1980-talet tyckte 58 procent av företagarna att de hade stora möjligheter att lära sig nya saker i arbetet. År 2020 hade den andelen ökat till 87 procent.

Definitioner av indikatorer

Nedan följer definitioner av de indikatorer som rapporten baseras på.

Nöjd med arbetet

Personer som har svarat ganska eller mycket nöjd på följande fråga:
På det stora hela, hur nöjd är du med ditt nuvarande arbete?
(Mycket nöjd, ganska nöjd, varken nöjd eller missnöjd, ganska missnöjd, mycket missnöjd.)

Kroppsligt ansträngande arbete

Personer som har svarat ja på följande fråga:
Är ditt arbete kroppsligt ansträngande?

Tunga lyft i arbetet

Personer som har svarat ja på följande fråga:
Behöver du lyfta tungt i ditt arbete?

Psykiskt ansträngande arbete

Personer som har svarat ja på följande fråga:
Är ditt arbete psykiskt ansträngande?

Stillasittande arbete

Personer som har svarat ja på följande fråga:
Är ditt arbete alltför stillasittande?

Enformigt arbete

Personer som har svarat ja på följande fråga:
Är ditt arbete enformigt?

Lär nytt i arbetet

Personer som har svarat ja på följande fråga:
Har du stora möjligheter att lära nya saker i ditt arbete?

Saknar inflytande i arbetet

Personer som har svarat inget inflytande på följande frågor:
I vilken grad har du inflytande över planeringen av ditt arbete?
I vilken grad har du inflytande över ditt eget arbetstempo?
I vilken grad har du inflytande över förläggningen av din arbetstid?
(Inget/visst/stort inflytande)

Fysiskt utmattad efter arbetet

Personer som har svarat ja på följande fråga:
Händer det att du känner dig fysiskt utmattad när du kommer hem från jobbet? Samt på följdfrågan om hur ofta svarat "i stort sett varje dag" eller "minst en gång i veckan".

Psykiskt utmattad efter arbetet

Personer som har svarat ja på följande fråga:

Händer det att du känner dig psykiskt utmattad när du kommer hem från jobbet? Samt på följdfrågan om hur ofta svarat "i stort sett varje dag" eller "minst en gång i veckan".

Svårt förena arbete och fritid

Personer som har svarat i stort sett varje dag eller minst en gång i veckan på följande fråga:

*Hur ofta är ditt arbete svårt att förena med familj och fritid?
(I stort sett varje dag, minst en gång i veckan, minst en gång i månaden, mer sällan/aldrig.)*

Svårt koppla bort arbetet på fritiden

Personer som har svarat i stort sett varje dag eller minst en gång i veckan på följande fråga:

*Hur ofta har du svårt att koppla bort arbetet när du är ledig?
(I stort sett varje dag, minst en gång i veckan, minst en gång i månaden, mer sällan/aldrig.)*

Kontakt med arbetet på fritiden

Personer som svarat ja på någon av följande frågor:

Har du under de senaste 12 månaderna kontaktats per telefon på fritiden om saker som rör jobbet?

Har du under de senaste 12 månaderna läst e-post på fritiden om saker som rör jobbet?

Samt på följdfrågan om hur ofta svarat "minst en gång i veckan".

Utsatt för hot eller våld i arbetet

Personer som har svarat ja på någon av frågorna nedan och på följdfrågan om var händelsen ägde rum svarat den egna arbetsplatsen:

Har du under de senaste 12 månaderna varit utsatt för ...

... våld som ledde till sådana skador att du var tvungen att söka sjukvård eller tandvård?

... våld som inte krävde sjukvård eller tandvård?

... hot om våld eller andra hotelser som var så allvarliga att du blev rädd?

SCB beskriver Sverige SCB beskriver Sverige

Statistikmyndigheten SCB förser samhället med statistik för beslutsfattande, debatt och forskning. Vi gör det på uppdrag av regeringen, myndigheter, forskare och näringsliv. Vår statistik bidrar till en faktabaserad samhällsdebatt och väl underbyggda beslut.